

В.В.Орел

ПЕДАГОГІЧНІ ПРИНЦИПИ ПІДВИЩЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ-ЕКОНОМІСТІВ

Постановка проблеми. Освіта, насамперед вища, як найважливіша із соціальних підсистем, безпосередньо пов'язана із реалізацією нової парадигми, що ґрунтується на зміні ставлення до людини, спрямована на її соціальне становлення.

Головним завданням професійної освіти в умовах переходу до ринкових відносин, вважає Н. Ничкало, є “підготовка кваліфікованих, конкурентоспроможних кадрів з високим рівнем професійних знань, умінь, навичок і мобільності, які відповідають вимогам науково-технічного прогресу і ринковим відносинам в економіці, виховання соціально активних членів суспільства, формування в них наукового світосприйняття, творчого мислення, кращих людських якостей, національної свідомості” [1].

Тривалий час вища освіта базувалась “на методології ортодоксального марксизму, функціоналістського професійного пристосовництва” [2]. Незважаючи на офіційне несприйняття технократизму, в системі вищої освіти України також домінувала установка на підготовку вузького спеціаліста, коли особистість розчинялася в корпоративних структурах і на рівні загальноприйнятих суспільних цінностей стверджувався постулат про домінування загальних інтересів перед цінністю окремої людини. За цих умов із структури особистості “було витіснено той кістяк, на якому тільки й можуть триматися як гуманістична система освіти, так і гуманоцентрична мотивація набуття знань і навичок, у результаті якої країна отримує свідомого громадянина, творчу особистість, носія і творця культури” [3].

Актуальність дослідження. Сьогодні модель підготовки кадрів, спрямована на передачу студентам певного обсягу знань, умінь і навичок, втрачає свою перспективність. “Виникає необхідність зміни стратегічних, глобальних цілей вищої освіти, перестановки акценту зі знань спеціаліста на його людські, особистісні якості, що постають водночас і як мета, і як засіб його підготовки до майбутньої професійної діяльності” [4]. Тобто, сучасна стратегія вищої освіти має перенести увагу на розвиток особистості студента в цілому. Реалізація цього завдання передбачає низку конкретних дій, спрямованих на те, щоб підпорядкувати весь зміст освіти розвитку особистості як найвищій меті. На перше місце виходить особистість людини, смислоутворюючий початок її самотворення і життєвої активності. Для цього у майбутнього фахівця необхідно сформувати вміння “набувати позиції суб'єкта власної освіти, усвідомлювати самого себе, свою індивідуальність, свої можливості” [5].

Мета вищої освіти сьогодні вбачається не в підготовці спеціаліста, а у вихованні професіонала, тобто насамперед людини “у всій повноті її особистісного духовного багатства та індивідуальної своєрідності, суб'єктивного досвіду, компетентності в галузі людинознавства і спілкування, з розвиненим “комунікативним ядром” - здібністю адекватно відображати реальність, формувати й виявляти власне ставлення до явищ, поводитися відповідно не тільки і не стільки до зовнішніх регуляторів, скільки до внутрішніх - совісті, моральності, честі, людської та професійної відповідальності” [2, с. 243].

Державна політика в галузі вищої, зокрема педагогічної, освіти регулюється Законом України “Про вищу освіту” і ґрунтується на таких принципах: доступності та

конкурсності здобуття вищої освіти кожним громадянином України; незалежності здобуття вищої освіти від впливу політичних партій, громадських і релігійних організацій; інтеграції системи вищої освіти України у світову систему вищої освіти при збереженні й розвитку досягнень та традицій української вищої школи; наступності процесу здобуття вищої освіти; державної підтримки підготовки фахівців для пріоритетних напрямків фундаментальних і прикладних наукових досліджень; гласності при формуванні структури та обсягів освітньої та професійної підготовки фахівців [7].

Аналіз літературних джерел. У контексті названих проблем особливу значимість мають наукові праці українських та російських вчених, що розкривають теоретичні основи організації комплексної професійної підготовки фахівців, у тому числі в галузі економіки (О.А. Артем'єва, Е.П. Комарова, А.В. Суперанська, Е.І. Пассов, О.О. Бодальов, Г.А. Гуревська, А.Б. Добрович, М.І. Лисіна, В.Н. Мясіщев, А. Піз та ін.).

Питання вдосконалення системи вищої освіти в Україні, підвищення якості підготовки фахівців сьогодні розглядається науковцями як “визначальна соціокультурна проблема, вирішення якої полягає в приведенні освіти у відповідність до нових соціально-економічних вимог ринкової економіки, напрацювання державними структурами, які визначають і здійснюють політику в галузі якості освіти, певних політичних тенденцій, визначенні стратегії дій згідно з потребами суспільства і ресурсами держави, створенні освітянських програм, необхідних для економічного та соціального розвитку України, а також індивідуального та культурного самовираження особистості суспільстві” [8].

Розвиток сучасної науки характеризується поширенням значної кількості різноманітних концепцій з теорії навчання, організації вищої школи, побудови навчальних програм та методик викладання навчальних дисциплін, які мають на меті перебудувати навчальний процес згідно з вимогами суспільства на початку ХХІ століття. Однак, незважаючи на цю багатоманітність, можна окреслити певну спільність інноваційних концепцій у галузі освіти, зокрема щодо цілей, які вони висувають.

До них відносяться такі, як: формування здібностей до самоосвіти, до співробітництва та роботи в колективі, досконалих навичок спілкування в різних життєвих ситуаціях; створення нових систем цінностей; формування здатності до творчого вирішення проблем, розв’язування двозначних, суперечливих, парадоксальних ситуацій, до вироблення та організації великої кількості інформації; розвиток майстерності; формування ефективної самооцінки, особистої прихильності до організаційних та глобальних цінностей [9].

Висока динаміка трансформації нашого суспільства висуває перед вищою школою нові нетрадиційні завдання. Це зумовлено тим, що система освіти і науки “має не тільки постійно адаптуватися відповідно до соціально-економічної ситуації у державі, а й випереджати ці процеси, формуючи їхню суть і кадрове забезпечення” [3, с. 101].

У роботах В. Олійника, Я. Болюбаша, Л. Даниленко, І. Єрмакова, С. Клепка, В. Журавського та ін. аналізуються чотири основні філософські підходи, які є основою вибору змісту педагогічної освіти, а саме: догматичний реалізм, академічний раціоналізм, прогресивістський прагматизм, соціальний реконструкціонізм. Розглянемо сутність кожного з них.

Виклад основного матеріалу. Догматичний реалізм. За умов сповідування таких ідей, завдання навчального закладу вбачається в тому, щоб виховати раціональну особистість з розвиненим інтелектом, дати їй знання фактів і принципів, які нібито “не піддаються впливу часу”. Майбутнього вчителя навчають раціонально

мислити, “пояснення побудовані за сократичним методом” і “експліцитно передають традиційні цінності” [10]. Всі навчальні предмети є обов’язковими, а їх виклад будується за класичною схемою. Філософською основою цього напрямку є різноманітні версії реалізму.

Академічний раціоналізм передбачає сприяння інтелектуальному зростанню особистості, розвитку її компетентності. Освітній ідеал вбачається у формуванні громадянина, здатного до співпраці з метою досягнення соціальної ефективності. Основна увага приділяється оволодінню основоположними поняттями і принципами академічних предметів. Формується вчитель як авторитет у своїй галузі, що експліцитно передає традиційні цінності.

Прогресивістський прагматизм ґрунтується на вдосконаленні демократичних засад соціального життя, а за освітній ідеал визнається особистість, здатна до самореалізації. Програми з професійної підготовки педагогів “зорієнтовані на можливість здійснення ними у майбутньому такого шкільного навчального плану, який зосереджуватиметься на особистості дитини, орієнтуватиметься на інтереси учнів, відповідатиме на реальні життєві питання, включаючи міждисциплінарні знання. Вважається, що знання сприяє зростанню і розвитку особистості”. За такого підходу в навчально-виховний процес активно впроваджуються факультативні предмети, застосовуються гуманістичні методи викладання, альтернативне й вільне на-вчання [10, с. 40].

Соціальний реконструкціонізм. Прихильники цього філософського підходу за основну мету поліпшення й перетворення суспільства, а у вихованні вбачають важливий засіб проведення змін і соціальних реформ. Звідси завдання полягає в тому, щоб навчати особистість таким навичкам і знанням, котрі дозволили б їй встановлювати проблеми, від яких потерпає суспільство, і розв’язувати їх. Учитель тут “виступає як агент соціальних реформ і змін, як керівник і лідер досліджень, допомагає учням усвідомити проблеми, що виникають перед людством”. Велика увага надається суспільним наукам і методам глобального дослідження, висвітленню національних і міжнародних питань, пропаганді ідеалів рівності, культурного плюралізму [10, с. 40-41].

Поряд з цими напрямками з’являються нові модернізаційні ідеї, які мають враховуватися у вищій економічній освіті. До першої з них В. Журавський відносить ідею людиноцентризму. Наголошуючи на тому, що нинішні “обставини зумовлюють орієнтацію на розвиток особистісних рис людини з огляду на ефективнішу її працю в умовах виробництва”, дослідник звертає увагу на той факт, що “справа сьогоднішня - поєднати особистісний вимір в освіті з феноменом колективістських відносин”. На його думку, “завдання полягає у зміні пріоритетів, за яких людина жила для колективу, а не колектив задля розвитку людини” [9].

Другою ідеєю має стати забезпечення оволодіння майбутніми фахівцями комп’ютерною грамотою, іноземними мовами. “Ми повинні готувати конкурентоспроможного фахівця не тільки з огляду на умови України, а й з огляду на світовий контекст, а звідси впливає чимало вимог, починаючи з обов’язкового знання іноземної мови” [9, с. 53].

Ефективність реформування системи освіти і професійної підготовки значною мірою залежить від того, наскільки вища школа зможе звільнитися від шаблонів старих ідей і повернутися обличчям до майбутнього. Одна з помилок у професійній підготовці студентів полягає в тому, що цей процес не орієнтований на врахування індивідуальних особливостей студента; вважається, що професійна діяльність не має реального зв’язку

з індивідуальною природою людини. Однак сучасні досягнення науки про людину доводять хибність такої думки. Людина “має розглядатися як біосоціопсихологічна система, що не тільки залежить від середовища мешкання. Людина володіє також самостійністю і власною активністю, чинить опір стимулам середовища, що не узгоджується з її інтересами, підтримує визначений ступінь незалежності” [1].

Відштовхуючись від такого розуміння проблеми підготовки майбутніх фахівців, Ю. Сухарніков формулює концептуальні напрями вдосконалення діяльності вищої школи:

- формування ставлення до студента як до мети, а не засобу соціального прогресу;
- орієнтація на активізацію людського чинника професійної підготовки, яка заснована на концентрації спрямування розвитку індивіда як єдності суб'єкта психічної активності й суб'єкта предметно-практичних дій;
- подолання зневаги до відмінностей у психофізіологічних можливостях людей;
- забезпечення в процесі підготовки глибокої професійної компетентності й соціальної відповідальності при вирішенні завдань науково-технічного, соціального й культурного прогресу;
- проектування системи управління якістю професійної підготовки фахівця на основі цілісності й взаємообумовленості моделі фахівця і моделі професійної діяльності;
- подолання авторитарно-технократичного підходу до професійної підготовки фахівців у вищій школі [1, с.40].

Сьогодні вже намітилися конкретні способи реалізації особистісно орієнтованої педагогічної освіти. Свідченням цього може бути зміст проблем, що все частіше стають предметом обговорення науковців. До найбільш поширених можна віднести такі, як: вияв поваги до особистості студента і визнання її унікальності; необхідність забезпечення діалогічного характеру навчального процесу; реалізація ідей співтворчості й співпраці як у навчальному процесі, так і в науково-експериментальній роботі; використання методів і прийомів часткової індивідуалізації навчання [10].

Висновки. Роблячи попередні висновки, можна твердити, що серед основних завдань, що стоять перед системою вищої економічної освіти, важливе місце посідає завдання підготовки фахівця широкого профілю, подальше посилення фундаментальної освіти і наближення навчального процесу до дослідницької та практичної професійної діяльності. Звідси мета навчання має передбачати оптимальне поєднання теоретичних знань і творчих здібностей майбутніх фахівців, що дозволило б їм після закінчення вузу самостійно підвищувати рівень своєї освіченості й професійної підготовки, знаходити принципово нові розв'язки проблем науки і практики, вільно орієнтуватися в потоці наукової, художньої та суспільно-політичної інформації, обсяг якої постійно збільшується.

Список літератури: 1. *Ничкало Н.Г.* Професійно-технічній освіті – державну політику та науково-педагогічне забезпечення // Нові технології навчання: Науково-методичний збірник. – К.: ІСДО, 1992. – Вип.15. – С.9-18. 2. *Куликова Л.Н.* Проблемы саморазвития личности. - Хабаровск. - Изд-во ХГПУ, 1997. - 315 с. 3. *Кремень В.* Вища освіта і наука. Проблеми вищої школи // Освіта і наука України: шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи). - К.: Грамота, 2003. – 216 с. 4. *Захаров Н.Н.* Профессиональная ориентация школьников. – М.: Просвещение, 1988. – 272 с. 5. *Федоров Ю.М.*

Космическое измерение человека // Образовательные науки и современность. - 1992. - № 4. - С.17. 6. Закон України “Про вищу освіту”. 7. *Зайчук В.Н.* Нормативно-правове забезпечення освіти в Україні // Вища школа. - 2002. - № 2-3. 8. *Тинний В., Колечко В.* Ідеї гуманізму в сучасній педагогіці // Вища школа. - 2002. - № 2-3. 9. *Журавський В.С.* Державна освітня політика // Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні. - К.: Видавничий Дім “Ін Юре”, 2003. 10. *Сухарніков Ю.А.* Інтелектуальний резерв якості професійної підготовки // Вища освіта. - 2002. - № 2-3.

Bibliography (transliterated): 1. *Nichkalo N.G.* Profesijno-tehničnij osviti – derzhavnu politiku ta naukovo-pedagogichne zabezpečennja // Novi tehnologij navchannja: Naukovo-metodichnij zbirnik. – K.: ISDO, 1992. – Vip.15. – S.9-18. 2. *Kulikova L.N.* Problemy samorazvitija lichnosti. - Habarovsk. - Izd-vo HGPU, 1997. - 315 s. 3. *Kremen' V.* Viwa osvita i nauka. Problemi viwoї shkoli // Osvita i nauka Ukraїni: shljahi modernizacii (Fakti, rozdumi, perspektivi). - K.: Gramota, 2003. – 216 s. 4. *Zaharov N.N.* Professional'naja orienta-cija shkol'nikov. – M.: Prosvewenie, 1988. – 272 s. 5. *Fedorov Ju.M.* Kosmicheskoe iz-merenie cheloveka // Obrazovatel'nye nauki i sovremennost'. - 1992. - № 4. - S.17. 6. *Zakon Ukraїni “Pro viwu osvitu”.* 7. *Zajchuk V.N.* Normativno-pravove zabezpečennja osviti v Ukraїni // Viwa shkola. - 2002. - № 2-3. 8. *Tinnij V., Kolechko V.* Ideї gumanizmu v suchasnij pedagogici // Viwa shkola. - 2002. - № 2-3. 9. *Zhuravs'kij V.S.* Derzhavna osvithja politika // Viwa osvita jak faktor derzhavotvorennya i kul'turi v Ukraїni. - K.: Vidavnichij Dim “In Jure”, 2003. 10. *Suharnikov Ju.A.* Intelektual'nij rezerv jakosti profesijnoї pidgotovki // Viwa osvita. - 2002. - № 2-3.

В.В. Орел

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ПОВЫШЕНИЯ ОБЩЕЙ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНТОВ-ЭКОНОМИСТОВ

Статья посвящена вопросу передачи студентам определенной совокупности знаний о социально-экономических и психологических особенностях разных профессий; об условиях правильного выбора одной из них; воспитание положительного отношения к мотивированным профессиональным намерениям, в основе которых лежит осознание ими социально-экономических нужд общества и своих психофизиологических возможностей.

V. Orel

PEDAGOGICAL PRINCIPLES INCREASING OF THE GENERAL CULTURE OF STUDENTS-ECONOMISTS

The article is devoted to the question of transfer to students of the certain set of knowledge of social and economic and psychological features of different trades; about conditions of a correct choice of one of them; education of the positive attitude to motivated professional intentions in which basis comprehension of social and economic needs of a society by them and the psychophysical opportunities lays.

Стаття надійшла до редакційної колегії 11.11.2011